

El-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın Sultanlığı Meselesi: Sultan Öldüren Sultan Olur mu?

The Matter of the Sultanate of al-Malik al-Zâhir Baybars: Can Anyone Who Regicides Become a Sultan?

Yusuf ÖTENKAYA

Zonguldak Bülent Ecevit
Üniversitesi, İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü,
Zonguldak, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 31.12.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 21.02.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 17.05.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Yusuf ÖTENKAYA
E-mail: yusufotenkaya@gmail.com

Atıf: Ötenkaya, Yusuf. "El-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın Sultanlığı Meselesi: Sultan Öldüren Sultan Olur mu?" *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 59/1 (Haziran 2023), 12-22.

Cite this article as: Ötenkaya, Yusuf. "The Matter of the Sultanate of al-Malik al-Zahir Baybars: Can Anyone Who Regicides Become a Sultan?" *Journal of Ilahiyat Researches* 59/1 (June 2023), 12-22.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ÖZ

Memlûk Devleti'nin kuruluş yıllarında sultanlığın mahiyeti ve bunun nasıl oluştuğu ile ilgili literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda genel olarak kukla sultan-otoriter sultan şeklinde yapılan ayırımlar mevzubahis edilerek sultan ile seçkin emîrler arasındaki gerilime dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra el-Melikü'l-Muzaffer Seyfeddin Kutuz'un öldürülmesi sonrasında bir sultan olma biçimi olarak "sultan öldüren sultan olur" şeklinde bir temellendirme de literatürde yer etmiştir. Fakat bu postulatın tarihsel düzlemde yeterince analiz edilmemesi ve bir hadiseden hareketle genel çıkarımların yapılması nedeniyle bu anlayışın literatürde bir olgu olarak yer etmesine zemin hazırlanmıştır. Bu çalışmada söz konusu problem, dönemin kronikleri sadedinde Kutuz'un öldürülmesi hadisesinin analizi yapılarak gerçekte sürecin nasıl işlediğine yönelik bir dizi bulgu ile aşılmaya çalışılmıştır. Kaynakların bu hususta çelişkili ifadelerde bulunmaları tarihsel düzlemde incelenerek söz konusu teorinin bağlamı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın saltanatının ilk yıllarında karşılaştığı sorunların "sultan öldüren sultan olur" anlayışı ile olan irtibatsızlığına değinilerek söz konusu önermenin zayıflığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ Tarihi, Memlûklar, İktidar, Sultanlık, Sultan, Seçkin Emîrler.

ABSTRACT

There are numerous studies in the literature on the nature of the sultanate and its emergence in the founding years of the Mamlûk state. These studies have discussed the distinction between puppet sultan and authoritarian sultan and have drawn attention to the tensions between the sultan and the elite amirs. Moreover, after the assassination of al-Malik al-Muzaffar al-Sayf al-Din Quṭuz, a rationale such as "whoever kills a sultan becomes a sultan" as a form of being a sultan also took place in literature. However, since this postulate has not been sufficiently analyzed at the historical level and general conclusions are drawn about an event, the ground has been prepared for this understanding to appear as a phenomenon in literature. This work attempts to solve this problem by analyzing the assassination of Quṭuz in the chronicles of the period, gaining a number of insights into how the process actually took place. The contradictory statements of the sources on this subject were examined on a historical level and an attempt was made to uncover the context of the theory in question. In addition, the weakness of the proposition was emphasized by mentioning the disconnection of the problems faced by al-Malik al-Zâhir Baybars in the first years of his reign with the understanding of "who kills a sultan becomes a sultan."

Keywords: Medieval History, Mamluks, Power, Sultanate, Sultan, Elite Amirs.

GİRİŞ

Melik Muzaffer Kutuz'un (657-658/1259-1260) öldürülmesi hadisesi literatüre farklı yaklaşımlarla geçmiş ve Memlûk araştırmacılarının bu hususta yaptıkları incelemeler -kimi zaman literal okuma nedeniyle- genel çıkarımlar yapmalarına (converse fallacy of accident) ve meselenin kaide hâline getirilerek "sultan öldüren sultan olur" anlayışını bir yasa ya da prensip olarak algılamalarına neden olmuştur.

Nitekim incelemelerde bulunulduğu kadarıyla bu anlayışın literatürde yer etmesini sağlayan anlatımı ilk olarak İbn Abdüzzâhir (öl. 692/1293) *er-Ravdü'z-Zâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir* isimli eserinde yapmıştır. Buna göre Kutuz'un öldürülmesi üzerine yapılan toplantıda sultanı kimin katlettiği sorulmuş ve failin Baybars (658-676/1260-1277) olduğu anlaşılınca taht kendisine teslim edilmiştir.¹

İbn Abdüzzâhir'in bu anlatımına literal okuma biçimiyle yaklaşıp mevzuun yeterince analiz edilmemesi, Memlûklar'da "sultan öldüren sultan olur" anlayışının yerleşmesine neden olmuş ve özellikle ikincil literatürde bu anlayışın kaide olarak benimsenmesine yol açmıştır. Nitekim bu hususta incelemelerde bulunan Donald P. Little, İbn Abdüzzâhir'in anlatımını yalnızca Kutuz'u kimin öldürdüğü noktasında tenkit ederek bu işi doğrudan Baybars'ın gerçekleştirmemiş olabileceğini ve İbn Abdüzzâhir'in bunu kasıtlı bir şekilde Baybars'ın sultanlığı (*men katele meliken kâne hüve'l-melik*) temellendirmek amacıyla ifade ettiğini belirtmiştir.² Kasım Abduh Kasım, Kutuz'u Baybars'ın öldürmesi dolayısıyla melikliğinin, sultanı katleden kişi için bir mükafeft olarak verildiği izlenimini uyandırmakta ve bunun da Memlûklar'da "egemenlik, üstün gelenlerindir" teorisini desteklediğini düşünmektedir.³ Kasım ile aynı doğrultuda hareket eden Cüneyt Kanat ise Kutuz'un öldürülmesi dolayısıyla yapılan toplantıda Baybars'ın sultanın kâtili, en güçlü emîr ve sultanın öldürülmesi fikrinin sahibi olması nedeniyle tahta çıkarıldığını belirtmiştir.⁴ Süleyman Özbek, tahta çıkma biçimi olarak veliahtlık sistemini Memlûklar'da görmenin yanıltıcı olacağını, bunun birkaç istisna dışında uygulanmadığını belirtmekle birlikte "sultan öldüren sultan olur" anlayışının baskınlığından bahsetmiştir.⁵ Benzer şekilde Albrecht Fuess, Memlûklar'da idari anlayış farklılıklarının tespitinde bulunmak üzere bir dizi dönemlendirmede bulunmuş ve Memlûklar'ın erken döneminde Türk Yasası'nın kullanımda olduğunu ifade ederek "sultan öldüren sultan olur" anlayışının egemenliğinden bahsetmiştir.⁶ Bu şekilde Kutuz'u katledenin gerçekte kim/kimler olduğunu sorgulamakla birlikte dolaylı da olsa Türk Yasası'nın ve "sultan öldüren sultan olur" anlayışının yaygın kullanımda olduğunu kabul etmiştir. Carl F. Petry ise, her ne kadar Melik Kutuz'u kimin öldürdüğü tartışmalı olsa da Türk Yasası mucebince Kutuz'un meşru halefinin Baybars olduğu karar verildiğini ifade etmiştir.⁷

Diğer taraftan Melik Kutuz'un öldürülmesinden sonraki gelişmelerle ilgili "sultan öldüren sultan olur" bahsini hiç zikretmeyen Huvaytır, Kutuz'un öldürülmesinden sonra yapılan beyat sürecinde Fârisüddin Aktay el-Müsta'rib'in Baybars'a, seçkin emîrlerin gönüllerinin alınması gerektiğini; onlara iktâ gelirleri tevcih edilmesini tavsiye etmiş ve ancak bunu sağlamayı taahhüt edip seçkin emîrlerin çıkarlarını koruyacağını söyledikten sonra kendisine beyat edildiğinden bahsetmektedir.⁸ Nitekim P. M. Holt, Memlûklar'da sultan seçme gücü bir hanedana dayalı olmak ya da veraset yoluyla babadan oğula geçmek şeklinden ziyade muzaffer hizbin; seçkin emîr kadrosunu oluşturan kimselerin ortak kararıyla gerçekleştirdiğini belirterek sultan olma ya da iktidarı sürdürme biçimi olarak nimet-hizmet ilişkisini, hâmilîği esas almıştır.⁹ Aynı doğrultuda hareket eden Robert Irwin, Baybars'ı sultan yapan seçkin emîrlerin, bunun karşılığında ondan bekledikleri tek şeyin kendi haklarına ve çıkarlarına riayet etmesi olduğunu ifade etmiştir.¹⁰ Winslow W. Clifford ise meseleye farklı bir perspektifle yaklaşarak Memlûklar'da *hüşdâş*¹¹lar ile sultanın memlûkları arasındaki siyasi gerilimin her dönemde olduğunu belirtmenin yanı sıra Mu'izz Aybek (648-655/1250-1257) ve Kutuz'un öldürülme nedenini, oluşturdukları hâmilik ağlarını *hüşdâş*larına karşı kullanmak ve yeğâne sultan olmak istemelerine bağlamıştır.¹²

Diğer taraftan Türk Yasası ve bunun "sultan öldüren sultan olur" anlayışı ile olan ilişkisini sorunsallaştıran Ulrich Haarmann, Memlûklar'da bu düsturun pek işlemediğini, Türkler arasında böyle bir yasadan bahsetmenin kolay olmayacağını, zira Memlûklar'da seçkin emîrlerin başlarına lider olarak güçlü kimselerin geçmesine razı olmadıklarını belirtmiştir.¹³ Seçkin emîrlerin rızasını ve belirleyiciliğini esas alan Amalia Levanoni ise Turanşah'ın öldürülmesinden sonra önde gelen emîrler arasında bulunan Fârisüddin Aktay el-Cemedâr, Baybars el-Bundukdârî, Seyfeddin Balabân er-Reşîdî, Şemseddin Sungur er-Rûmî gibi emîrlerin saltanata göz diktiklerinden bahsetmekle birlikte seçkin emîrlerin tek bir adayda uzlaşmaması nedeniyle hiçbirinin buna cüret edemediğini söylemiştir.¹⁴

Benzer şekilde I. Baybars sonrası dönemde el-Melikü'l-Mansûr Kalâvûn'un (678-689/1279-1290) el-Melikü's-Said Berke'yi (676-678/1277-1279) *havâtın* ifsat edip seçkin emîrlere mugayir davranması nedeniyle tahttan indirmesi,¹⁵ Baydara'nın (öl. 692/1293) el-Melikü'l-Eşref Halil (689-693/1290-1293) suikastı sonrasında önce sultan ilan edilip ardından diğer emîrlerin kararına aykırı hareket etmesi gerekçeyle katledilmesi,¹⁶ Âdil Zeynüddin Ketboğa'nın (694-696/1294-1296) hal' edilmesi sonrasında Mansûr Lâçin'in (696-698/1296-1299) tahta çıkarılıp kısa süre sonra emîrlerle yaptığı *hilfa* aykırı hareket etmesi nedeniyle öldürülmesine bakıldığında¹⁷, sultan seçme hususunda seçkin emîrlerin kişisel çıkarlarının ciddi anlamda belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu hususta incelemelerde bulunan

1 Muhyiddin İbn Abdüzzâhir, *er-Ravdü'z-Zâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*, thk. Abdülaziz Huvaytır (Riyad: yy. 1976), 68-69; Şâfiî b. Ali b. Abbâs, *Hüsnü'l-menâkib's-sırrıyyeti'l-münteze'a mine's-sîreti'z-Zâhiriyye*, thk. Abdülaziz Abdullah Huvaytır (Riyad: yy. 1989), 67-68; Takiyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Ata (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 1/520; Bedreddin Mahmûd el-Aynî, *İkdü'l-cumân fî tarihi ehl'i'z-zamân*, thk. Muhammed Muhammed Emin (Kahire: Matbaatü Darü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 1989), 1/261-262.

2 D. P. Little, "Kutuz", *The Encyclopedia of Islam*, ed. C. E. Bosworth vd. (Leiden: Brill, 1986), 5/571.

3 Kasım Abduh Kasım, *es-Sultânü'l-Muzaffer Seyfeddin Kutuz: Batalu Ma' reketi 'Ayn Câlût* (Dimaşk: Darü'l-Kalem, 1998), 155.

4 Cüneyt Kanat, "Bahri Memlûklar Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 3 (2000), 34.

5 Süleyman Özbek, "Memlûklerde Meşruiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar 'Sultan Öldüren Sultan Olur'", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 32/53 (2013), 168.

6 Memlûklar'da tahta çıkış mevzuu tek cihetten anlaşılabilir; bu hususta karmaşık bir durum söz konusudur. Türk Yasası Dönemi (1250-1310), Kalâvûn Hanedanlığı Dönemi (1310-1382), Karışık Hanedanlık-Meritokratik Dönem (1382-1412), Mülk Akimdir Dönemi (1412-1517) şeklinde bir dönemlendirme yapılabilir. Bkz. Albrecht Fuess, "Mamluk Politics", *Ubi Sumus? Quo Vademus* (Bonn: Bonn University Press, 2013), 100.

7 Carl F. Petry, *The Mamluk Sultanate: A History* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022), 44.

8 Abdülaziz Huvaytır, *Baibars The First: His Endeavours and Achievements* (London: The Green Mountain Press, 1978), 27; Petry, *The Mamluk Sultanate*, 44.

9 P.M. Holt, "The Position and Power of the Mamlûk Sultan", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies University of London* 38/2 (1975), 239.

10 Robert Irwin, "The Rise of the Mamluks", *The New Cambridge Medieval History*, ed. David Abulafia (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 5/616.

11 Sözlükte "reis, efendi, zengin" gibi anlamlara gelen Farsça hâce kelimesiyle "beraberlik" belirten Türkçe +daş/+taş ekinden oluşan hös+daş (hâcetâş/hâcedâş), aynı efendinin veya hocanın terbiyesinde yetişen memlûklar için kullanılmaktadır. Memlûklar döneminde ortaya çıkan ve "hüşdâş/hüşdâş" şeklinde telaffuz edilen kelime "höcdâş" ve "huccdâş" olarak da geçmektedir. Bkz. Fatih Yahya Ayaz, "Hüşdâş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/562; Ahmet Sağlam, *en-Nâsir Muhammed Devri Memlûk Türk Devleti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021), 18.

12 Winslow W. Clifford, *State Formation and the Structure of Politics in Mamluk Syro-Egypt, 648-741 A.H 1250-1340 C.E* (Chicago: Chicago University, Doktora Tezi, 1995), 2/86.

13 Ulrich Haarmann, "Regicide and the Law of the Turks", *Intellectual Studies on Islam: Essays in Honor of Martin B. Dickson*, ed. Michel M. Mazzaoui (Salt Lake City: University of Utah, 1990), 133.

14 Amalia Levanoni, "The Consolidation of Aybak's Rule: An Example of Factionalism in the Mamluk State", *Der Islam* 71/2 (1994), 241.

15 Makrîzî, *Sülûk*, 2/110.

16 Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim el-Cezerî, *Havâşidü'z-zamân ve enbâ' ühû ve vefeyâtü'l-ekâbir ve'l-a'yan min enbâ' ihî*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmûri (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1998), 1/195; Angus Stewart, "Between Baybars and Qalâwûn: Under-Age Rulers and Succession in the Early Mamluk Sultanate", *Al-Masâfîr* 19/1 (2007), 53-54.

17 Holt, "The Position and Power of the Mamlûk Sultan", 241-242; Fatih Yahya Ayaz, *Memlûklar (1250-1517)* (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 39.

Ahmet Sağlam, Eşref Halil'i katleden Baydara'nın sultan ilan edildikten hemen sonra aynı akıbete uğratıldığını¹⁸ belirterek sultan öldürerek iktidara gelmenin bir kaide olmadığına işaret etmektedir. Son olarak Baybars el-Çaşnigir'in (708-709/1309) tahta çıkarılmasına bakıldığında, esasında seçkin emirlerin öncelikle Emîr Sallâr'ı sultan yapmak istedikleri fakat Sallâr'ın öldürülme korkusuyla bu teklifi kabul etmemesi üzerine Baybars el-Çaşnigir'i sultan yaptıkları görülmektedir.¹⁹ Sultan ilan edilir edilmez II. Baybars'ın seçkin emirlere hitaben "sizlerin karşı çıktığı şeylere ben de karşı çıkacağım"²⁰ diyerek bir anlamda onların kararlarına mutabık kalacağını deklare etmiştir. Gerek Emîr Sallâr'ın sultan olmak hususundaki çekimserliği gerekse de Baybars el-Çaşnigir'in mutabakat neticesinde tahta çıkarılması ve kendisinin de seçkin emirlerin kararlarına uyacağını ifade etmesi, sultan öldüren sultan olur teorisinin farklı bir perspektifle incelenmesini gerektirmektedir.

Bu makalede Memlûk sultanlık anlayışının temel kaidesi olarak sunulan "sultan öldüren sultan olur" mevzuun eksik yönleri ortaya konularak Baybars'ın sultan ilan edilmesine farklı bir perspektifle yaklaşmıştır. İlk etapta olayın failinin Baybars el-Bundukdârî mi yoksa Kutuz'dan memnun olmayan emirlerin mi olduğu sorunsallaştırılmıştır. İkincisi, Kutuz'un öldürülmesi ile gündeme getirilen "sultan öldüren sultan olur" prensibinin hangi sâiklerle ortaya atılmış olabileceği tartışılarak böyle bir kaideden ziyade seçkin emirlerin iktâ gelirlerinin devamlılığına ve oligarşik gücünün belirleyiciliğine dikkat çekilmiştir. Son olarak Baybars'ın saltanatının ilk yıllarında karşılaştığı sorunlar, "sultan öldüren sultan olur" prensibi bağlamında incelenerek söz konusu anlayışın seçkin emirlerin belirleyiciliğine ve hizipler arası mücadelenin neticelerine nispetle zayıf kaldığı vurgulanmıştır.

1. EL-MELİKÜ'L-MUZAFFER KUTUZ'UN ÖLDÜRÜLMESİ

Memlûk kronikleri, el-Melikü'l-Muzaffer Kutuz'un öldürülmesiyle ilgili birbirinden farklı malumat vermektedir. Erken dönem eserleri umumiyetle suikastın faili olarak Sâlihiyye-Mu'izziyye emirlerine işaret etmektedir. Bununla birlikte *er-Ravd'* adlı siret eserini bir kenara koyacak olursak ilk dönem eserlerinde Baybars'ın melikliğini desteklemek amacıyla "sultan öldüren sultan olur" anlayışının prensip olarak kullanılmadığı görülmektedir. Nitekim bu hususta bilgi veren Eyyûbî-Memlûk dönemi Süryani tarihçilerinden Ebü'l-Mekârim el-Mekîn, (öl. 672/1273-74) Kutuz'a karşı emirler içerisinde gayrimemnun unsurların olduğu bilgisini vermekle birlikte, av dönüşü esnasında sultanın yanına yaklaşan Anus el-Esbehânî'nin diğer emirlerin yardımıyla Kutuz'u öldürdüğünden bahsetmektedir.²¹

Kadı İzzeddin İbn Şeddâd'ın (öl. 684/1285) *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* adlı eserinden nakleden İbnü'd-Devâdârî, (öl. 736/1336'dan sonra) Melik Muzaffer Kutuz'un Dimaşk'ı ele geçirdiğinde Halep'e giderek Moğollar'ın yakıp yıktığı yerleri imar etmek istediğini ancak bu esnada Baybars el-Bundukdârî ve Bahriyye emirlerinin kendisine karşı hazırlıkta olduklarına dair haber aldığını ve bunun üzerine Dimaşk'ta kalmanın sakıncalı olacağını düşünerek yönünü Mısır'a çevirdiğini ve aynı şekilde Kutuz'un da Bahriyye'ye karşı gizli den gizli fırsat kolladığını (*ve-hüve eydan müdmir le-hüme's-şerrî*) belirtmiştir.²² Dolayısıyla bu durum göz önünde bulundurulduğunda Kutuz'un Baybars'ı kolaylıkla yakınına yaklaştırmayacağı tahmin edilmektedir ki bu da bir bakıma Mekîn'in anlatımıyla paraleldir.

İbn Şeddâd'ın verdiği bilgiden anlaşıldığı üzere Kutuz, kendisine karşı komplo hazırlığı içerisinde bulunduğu farkındaydı. Ancak İbnü'd-Devâdârî'nin atıfta bulunduğu söz konusu eserin ilk cildi günümüze intikal etmediğinden İbnü'd-Devâdârî'nin referansına müracaat etmek durumunda kalmıştır. Zira İbn Şeddâd'ın *el-A'lâku'l-haîre fi zikri ümerâ'i's-Şâm ve'l-Cezîre* adlı eseri dikkate alındığında, ilgili mevzu hakkında detayların verilmeyip Kutuz'un idaresinden memnun olmayan emirler tarafından sultanın öldürülmesi neticesinde Baybars'ın melik seçildiğine şahit olunmaktadır.²³ Dolayısıyla Mekîn ve İbn Şeddâd'ın anlatımı sadedinde suikastı doğrudan Baybars'ın gerçekleştirmede olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan İbn Şeddâd'ın Kutuz'un öldürülmesiyle ilgili detayları vermemesi ya da İbnü'd-Devâdârî'nin aktarımında görüldüğü üzere her ikisinin de birbirlerine karşı temkinli hareket ettiklerini vurgulaması, Baybars ile İbn Şeddâd arasında vaki olan dostluğun yansıması da olabilir.²⁴ Kutuz ve Baybars arasındaki gerilime dikkat çeken İbn Şeddâd'ın, Baybars'ın bu eyleme iştirak etmesini nefis-i müdafaaya dayandırdığı görülmektedir.

İbnü'l-Fuvatî (öl. 723/1323) ise Kutuz'u doğrudan Baybars ve Sâlihiyye ümerasının müştereken öldürdükleri bilgisini vermiştir.²⁵ Ancak müellifin gerek Mu'izziyye'nin söz konusu suikaste dahil gerekse de tarihsel süreci detaylarıyla ortaya koymaması nedeniyle son derece sınırlı bir yaklaşım sergilediği ifade edilmelidir. Her şeyden önce Kutuz ve Baybars arasında husumet varken, üstelik her ikisinin de birbirlerine karşı temkinli duruşları ortadayken Baybars'ın Kutuz'un yakınına kadar yaklaşması vakaya uygunluk açısından müphem kalmaktadır. Nitekim her ikisi arasındaki husumete dikkat çeken Baybars el-Mansûrî (öl. 725/1325) şöyle söylemektedir: "Kutuz Kusayr'a geldiğinde avlanmak için mevâkibinden ayrılmıştı. Emîr Rükneddin Baybars ve Anus el-Esbehânî onun peşinden gittiler. Bu arada Emîr Anus el-Esbehânî, Melik Kutuz'un yanına yaklaşmış ve ondan Baybars için şefaht talebinde bulunarak yaptığı hizmetlerden bahsetmiş ve durumunun iyileştirilmesini istemişti. Buna olumlu cevap alınca Sultan'ın elini öpmek için tutmuş ve hemen ardından da kılıcıyla darbeyi indirmişti. Akabinde Baybars da yanına gelerek kılıcıyla saldırmıştı. Böylelikle Kutuz'u el birliği ile katlettiler."²⁶ Baybars el-Mansûrî'ye yakın bir anlatım yapan Ebü'l-Fidâ İsmail (öl. 732/1331) ise Anus el-Esbehânî'nin Kutuz'a yaklaşip elini kavradığını, bu esnada Baybars'ın saldırıp kılıcıyla Sultan'ı katlettiğini belirtmektedir.²⁷

18 Ahmet Sağlam, "Ortaçağda Orijinal Bir Siyasi Yapı: Güçlü ve Nüfuzlu Her Emir Sultan Olur", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/4 (Aralık 2015), 117.

19 Cüneyt Kanat, "Bahri Memlûklerin Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan: Baybars el-Çaşnigir 1309-1310", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 13/1 (1998), 107.

20 Cemaleddin Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrıberdi, *en-Nücumü'z-zahire fi mü'lûki Mısır ve'l-Kahire*, thk. İbrahim Ali Tarhan (Kahire: Darü'l-Kütübî'l-Misriyye, 1963), 8/234.

21 el-Mekîn Circis b. el-Amîd, *Ahbârü'l-Eyyûbiyyin*, thk. Claude Cahen (İskenderiye: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1998), 54-55.

22 Ebü Bekir b. Abdullah b. Aybek İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer ve câmi'ül-gurer*, thk. Edward Budin (Kahire: Darü'l-Kütübî'l-Misriyye, 1965), 8/60.

23 İzzeddin Ebü Abdullah Muhammed b. Ali İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-haîre fi zikri ümerâ'i's-Şâm ve'l-Cezîre*, thk. Yahyâ Zekeriyâ Abbâre (Dimaşk: Menşûrâtü Vezâretü's-Sekafe, 1991), 1/76.

24 Câsim Avcı, "İbn Şeddâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 20/375.

25 Kemâleddin Ebü'l-Fadl Abdürrezzak eş-Şeybânî el-Bağdadî İbnü'l-Fuvatî, *el-Havâdisü'l-cami'a ve't-tecâribü'n-nâfia fi'l-met'i's-sâbi'a*, thk. Mehdi en-Necm (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 247.

26 Baybars el-Mansûrî, *Muhtârü'l-ahbâr: Tarihü'd-Devleti-Eyyûbiyye ve Devleti'l-Memâlikü'l-Bahriyye hatta sene 702*, thk. Abdülhamid Sâlih Hamdân (Kahire: Dârü'l-Misriyye el-Lübânîyye, 1993), 11; Rükneddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr, *Zübdetü'l-fikre fi tarihü'l-hicre*, thk. Donald S. Richards (Beyrut: yy. 1998), 54; Mahmûd Şelbi, *Hayatü'l-Melikü'l-Muzaffer Kutuz: Kâhirü't-Tatar ve Batalu Ma'reke Ayni Câlüt* (Beyrut: Darü'l-Cil, 1992), 308.

27 Ebü'l-Fidâ İsmail İbn Ali, *el-Muhtasâr fi ahbârü'l-beşer* (Kahire: Matbaatü'l-Hüseyniyye el-Misriyye, 1907), 3/207.

Kutuz'un öldürülmesi ile ilgili farklı bir perspektif geliştiren Nüveyrî, (öl. 733/1333) bu işi doğrudan Baybars'ın gerçekleştirmedığı kanaatinde. Buna göre Kutuz'un öldürülmesinden sonra Baybars'ın yanında bulunan emîrlerin beyanına müracaat edildiğinde, ümeranın Baybars'ı doğrulamadığını, bilakis Baybars'ın böyle bir iddiada bulunmasını iftihar vesilesi hâline getirmek amacıyla planlı bir şekilde sarf ettiğini belirtmektedirler. (*Kâne Melikü'z-Zâhir yedda' i ennehu hüve'llezi katelehu bi-yedihi. Ve kâle cema'a: "innehu lem-yübâşir katlehu ve innemâ kâne yedda' i zalike iftihâren"*)²⁸

Nüveyrî'nin anlatımında Kutuz'un öldürülmesinin neden iftihar vesilesi olduğu tetkik edildiğinde ise Baybars'ın son derece stratejik davranışları anlaşılabilir. Bilindiği üzere Mu'izz Aybek döneminde Bahriyye'nin lideri Fârisüddin Aktay'ın Kutuz tarafından öldürülmesi ve akabinde Bahriyye'ye yönelik kovuşturmanın başlatılması neticesinde Baybars ve beraberindekiler için sürgün hayatı başlamıştı.²⁹ Kutuz'un öldürülmesine bu perspektifle bakıldığında Nüveyrî'nin iftihar vesilesi olarak aktardığı mevzuun bağlamı ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda Baybars, efendisini katleden kişiyi öldürerek intikam alıp gurur duyulacak bir gelişmeyi tahakkuk ettirmiştir.

İbnü'd-Devâdârî'nin anlatımına göre ise 16 Zilkade 658/23 Ekim 1260'ta Melik Kutuz Kusayr'a geldiğinde maiyetinde bulunanlarla birlikte tavşan avına çıktı. Emîr İzzeddin Anus tavşanı avlamayı başardı ve sultana sundu. Sultan da atından inerek tavşanı aldı ve Emîr İzzeddin Anus'a, "Mısır'a vardığımızda benden ne istersin," dedi. O da "ey havend, Moğollar'ın alınan cariyeyi isterim," dedi. Sultan Kutuz'un bunu kabul etmesi üzerine o da teşekkür etmek için Kutuz'a yaklaştı ve elini öpecekmış gibi yapıp tuttu ve diğer eliyle de kılıcını kavradı. Bu, suikastçiler arasında bir işaret. Bunun üzerine Emîr Bektût el-Cevkendârî Kutuz'a saldırdı. Emîr Anus da ona destek olup Kutuz'u atından aşağı fırlattı. Bahadır el-Mu'izzî ise ok attı ve böylelikle hep birlikte Kutuz'u katlettiler. Bununla birlikte Kutuz'a ilk darbeyi indirenin Baybars el-Bundukdârî olduğu da söylenmektedir.³⁰

Zehebî, (öl. 748/1348) Kutuz'un Baybars'a yaptığı Halep naipliği vaadinden vazgeçmesi nedeniyle Baybars'ın diğer emîrlere ittifak kurduğunu ve Mısır'a dönüş yolunda el birliği ile Kutuz'u katlettiklerini belirtmektedir. Kılıcıyla Kutuz'a saldıran ve omuzundan yaralayan Bektût el-Cevkendâr el-Mu'izzî idi. Akabinde Bahadır el-Mu'izzî ok atmıştı. Böylelikle Kutuz'u el birliği ile katlettiler ve sonrasında da aralarında görüşerek Baybars el-Bundukdârî'yi sultan seçtiler.³¹ Zehebî'nin verdiği bilgiden anlaşıldığı üzere, suikast teklifini Baybars yapmasına rağmen failerin Mu'izziyye hizbinden olduğu anlaşılmaktadır.

İbnü'l-Verdî (öl. 749/1349) çağdaşı Zehebî'den farklı bir şekilde olayın faili olarak Baybars'a ve Sâlihiyye kökenlilere işaret etmektedir. Mısır'a dönüş yolunda Baybars el-Bundukdârî es-Sâlihî, Necmeddin er-Rûmî es-Sâlihî'nin memlûku Anus ve Alemüddin Tuğân'ın Melik Muzaffer Kutuz'u öldürmek hususunda anlaşmalarından bahsetmektedir. Katya'ya vardıklarında tavşan avına çıkılması planlanmış ve Baybars'ın beklediği fırsat nihayet gelmişti. 17 Zilkade 658/24 Ekim 1260'ta Anus, Kutuz'un yanına kadar yaklaşmış, biri hakkında ondan şefaata talebinde bulunmuş ve Kutuz da buna olumlu yanıt vermişti. Bunun üzerine sultanın elini öpecekmış gibi yapıp sıkıca kavramıştı. Bu esnada Kutuz'a saldıran Baybars, sultanı katletmişti.³² İbnü'l-Verdî'nin anlatımından açık bir biçimde görüldüğü üzere Baybars bu suikastı tertipleyip organize eden kişi olarak anılmaktadır. Ancak bu hususta Sâlihiyye kökenliler ile iş birliği yapıp Mu'izziyye dahilindeki ayrılıkçılardan bahsedilmemesi olayın sıhhatli anlaşılması açısından problem teşkil etmektedir.

Makrîzî'nin (öl. 845/1442) ise erken dönem kroniklerinden İbn Abdüzzâhir'in düşüncesine bağlı kalarak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Kutuz'un öldürülmesiyle ilgili detaylar vermekten kaçınan müellif, doğrudan Baybars'ın beyanını dikkate alıp Kutuz'un katili olarak Baybars'a işaret etmektedir.³³

Melik Kutuz'un öldürülmesi ile ilgili tafsilatlı malumat veren muahhar dönem müelliflerinden İbn Tağrıberdî (öl. 874/1470) ise Kutuz'un öldürülmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi aktarmasına rağmen en temelde olayın faileri olarak Sâlihiyye kökenlilere işaret etmesinin³⁴ yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kutuz'un, iktidarı hüşdâşlarına rağmen gasp etmesi ve hatta onlardan bazılarını tutuklaması dikkate alındığında, "ayrılıkçı grup" olarak ifade ettiği kişiler arasında Mu'izziyye'nin de olduğunu belirtmesi gerektirdi.

Anlatım itibarıyla muahhar dönem Memlûk kroniklerinin etkisinde kaldığı anlaşılan Said Abdülfettah 'Âşûr ise Mısır'a dönüş yolunda Kutuz'un ava çıkmasını fırsata çeviren Baybars'ın Kutuz'un yanına yaklaşıp Moğol esirlerinden birini kendisine bağışlamasını istediğini, kabul edilince teşekkür etmek için sultanın elini öpecekmış gibi yapıp kılıcıyla sultana saldırarak oracıkta katlettiği bilgisini vermiştir.³⁵

Diğer taraftan Kutuz ve Baybars'ın birbirlerine karşı son derece temkinli duruşları dikkate alındığında Baybars'ın bunu tek başına gerçekleştirmesinin oldukça güç bir durum olacağı düşünülmektedir. Zira Kutuz'un Baybars tarafından planlanan komplo nedeniyle Dımaşk'taki faaliyetlerini yarıda bırakmayı düşünüp de ava çıktığı esnada tedbirsiz bir şekilde Baybars'ı yanına yaklaştırması pek de isabetli olmasa gerekir. Nitekim Baybars el-Mansûrî ve İbnü'd-Devâdârî'nin Kutuz'un öldürülmesi ile ilgili yaptıkları farklı anlatımlardan sultanın sadece Baybars tarafından değil, Bahriyye ve Mu'izziyye emîrleriyle öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim bu meseleye kuşkuyla yaklaşan Reuven Amitai-Preiss, Baybars'ın Kutuz'u öldürmeyi planladığında bu işi tek başına değil, diğer hiziplerden (Sâlihiyye-Mu'izziyye) gelen emîrlerin de desteğini alarak gerçekleştirdiğini belirtmektedir.³⁶

28 Şihabeddin Ahmed b. Abdüvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi fînünî'l-edeb*, thk. Necip Mustafa Fevâz ve Hikmet Keşli Fevâz (Beirut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 29/305.

29 Şihabeddin Ebî Muhammed Abdurrahman b. İsmail Ebü Şâme ed-Dimeşki, *ez-Zeyl 'ale'l-ravzateyn terâcimü ricâlî'l-karneynî's-sadis ve's-sabi*, thk. Muhammed Zâhid b. el-Hasan el-Kevserî (Beirut: Darü'l-Cil, 1974), 188; Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldûn, *Tarihü İbn Haldûn: Divânü'l-mübteda ve'l-haber fi Tarihi'l-Arab ve'l-Berber ve min asarehüm men zevîye-ş-şe'n ve'l-ekber*, thk. Süheyl Zekkar (Beirut: Darü'l-Fikr, 2001), 5/321; Robert Irwin, *The Middle East in the Middle Ages: The Early Mamluk Sultanate 1250-1382* (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1986), 28.

30 İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-düer*, 8/61-62; İbn Haldûn, *Tarihü İbn Haldûn*, 5/438; Huvaytir, *Baibars*, 26; Mustafa M. Ziyade, "The Mamluk Sultans to 1293", *A History of the Crusades*, ed. Robert Lee Wolff vd. (London: The University of Wisconsin Press, 1969), 2/745-746.

31 el-İslam el-Hafiz ez-Zehabî, *el-İber fi haberî men gaber*, thk. Ebü Hâcer Muhammed es-Said b. Besyûnî Zağlûl (Beirut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 3/288.

32 Zeyneddin Ömer b. Muzaffer eş-Şahîn bi-İbnî'l-Verdî, *Târihu İbnî'l-Verdî* (Beirut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996), 2/203.

33 Makrîzî, *Sülûk*, 1/520; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyûbiler-Memlûklar (1193-1260)* (İstanbul: IRCICA, 2007), 270.

34 İbn Tağrıberdî, *Nücümü'z-zahire*, 7/84; Cemaleddin Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrıberdî, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfî ba'de'l-vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Emin (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Amme lîl-Kitâb, 1984), 9/76; Muhammed Cemâleddin Sürûr, *ez-Zâhir Baybars ve hadârati Mısır fi asrihi* (Kahire: Darü'l-Kütübî'l-Misriyye, 1938), 52; 'Âşûr, *Mısır*, 36.

35 Said Abdülfettah 'Âşûr, *Mısır fi 'asri Devleti'l-Memâlikî'l-Bahriyye* (Kahire: Mektebetü'l-Misriyye, 1959), 36.

36 Reuven Amitai-Preiss, "The Mamluk Officer Class During The Reign of Sultan Baybars", *War and Society In The Eastern Mediterranean 7th-15th Centuries*, ed. Yaacov Lev (Leiden: Brill, 1997), 273.

2. SULTAN ÖLDÜREN SULTAN OLUR ANLAYIŞI SORUNU

Erken Memlûk kronikleri, Kutuz suikastının faili olarak Sâlihiyye-Mu'izziyye hizbine işaret etmekle birlikte "sultan öldüren sultan olur" prensibinden ziyade seçkin emîrlerin sahip oldukları güce ve belirleyiciliğe dikkat çekmektedir. Nitekim İbn Hallikan, (öl. 681/1282) Melik Kutuz'un öldürülmesinden sonraki gelişmelerle ilgili "sultan öldüren sultan olur" bahsini hiç zikretmeyip Baybars'ın sultanlığını doğrudan seçkin emîrlerin kararına bağlamıştır.³⁷ Bununla birlikte literatürde "sultan öldüren sultan olur" anlayışının vaki olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu anlatımların ortak noktası ise İbn Abdüzzâhir'in *er-Ravd* adlı eserinde temerküz etmektedir. Mezkûr eserin müellifi, Melik Kutuz'un öldürülmesi üzerine yaşanan hadiseyi şu şekilde anlatmaktadır:

(...) Atabek Farisüddin Aktay el-Müsta'rib orada bulunanlara hitaben şöyle dedi: İştin ey ashabım! el-Melikü'l-Muzaffer Kutuz'un erkek evladı olsaydı bizim ona itaat etmemiz gerekirdi. [Buna itiraz edeniniz olması durumunda] kılıcımla sizleri ilk ben öldürürdüm. Şüphesiz ki sultanı öldürmek, kendi canını tehlikeye atmaktır. Dolayısıyla Kutuz'u öldüren tahta çıkmakta daha fazla hak sahibidir. (*men katelehu fe-hüve ehakku bi-mekânihî*) Bunun üzerine Baybars da şöyle dedi: "Bu işi yapan benim." Orada bulunanlar da bunu tasdik etmişti. Bunun üzerine önce atabek, ardından da diğer emîrler sırasıyla Baybars'a beyat ettiler.³⁸

İbn Abdüzzâhir'in anlatımı teşrih edildiğinde Kutuz'un şayet erkek evladı olsaydı hiç kuşkusuz taht namzeti olarak görüleceği ifade edilmektedir. Hatta bununla da kalınmayıp veliahtın sultanlığına itiraz edenlerin cezalandırılacağına işaret edilmektedir. Nitekim Kutuz'un öldürülmesi ve Baybars'ın sultanlığına ilişkin değerlendirmede bulunan Peter Thorau, Baybars'ın sultanlığını, Kutuz'un erkek evladı olmasına ve diğer emîrlerin Kutuz'un sultanlığını kendileri için tehdit görmesine bağlamıştır.³⁹ Bir başka ifadeyle, Baybars'ın taht yolunda önünün açılmasını sağlayan bir etmen olarak Kutuz'un, hûşdâşları Mu'izziyye'ye yönelik düşmanca davranmasından bahsedilebilir.

Bununla birlikte İbn Abdüzzâhir'in yaptığı anlatımda sultanı öldürenin tahta çıkmakta daha fazla hak sahibi olduğu önermesinin ise bağlamdan kopuk olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu hususta Baybars el-Mansûrî'nin verdiği bilgiye müracaat edildiğinde önermenin siyakusibaki açığa çıkmaktadır:

el-Melikü'l-Muzaffer Kutuz'un öldürülmesinden sonra toplanan seçkin emîrler, kimin sultan olması gerektiği hususunda tartışmalarda bulundular. Sultanlık emîrlere teklif edilmiş ancak onlar bu işten geri durmuşlardı. Bunun üzerine Atabek Fârisüddin Aktay el-Müsta'rib öne çıkıp Muzaffer Kutuz'u kılıcıyla katleden kimdir, diye sormuştu. Onların da Emîr Rükneddin Baybars'a işaret etmeleri üzerine, öyleyse meliklik onun hakkıdır demiş ve seçkin emîrler de bunu kabul etmişlerdi.⁴⁰

Kutuz'un öldürülmesinden sonraki süreç ile ilgili İbn Abdüzzâhir'in yaptığı temellendirme, Baybars el-Mansûrî'nin mezkûr anlatımıyla karşılaştırmalı okunduğunda olayın bağlamı gün yüzüne çıkmaktadır. Buna göre Kutuz'un öldürülmesinden sonra sultanlığın seçkin emîrlere teklif edildiği görülmektedir. Ayrıca mesele tersten düşünüldüğünde bazı mantıksal çelişkilerle karşılaşmaktadır. Şöyle ki, şayet Memlûklar'da böyle bir prensip olsaydı, sultanın kim olacağı noktasında uzun soluklu tartışmaların yapılmaması gerekir, olayın faili Baybars'a sultanlığın derhal teslim edilmesi beklenirdi. Bunun yanı sıra Baybars el-Mansûrî'nin anlatımında görüldüğü üzere, olayın faili şayet Baybars ise diğer emîrlere sultanlığın teklif edilmemesi gerekirdi. Kutuz'un öldürülmesi dolayısıyla endişelenen, aynı akıbete kendilerinin de uğramasından korkan emîrlerin doğrudan sultan olmaktan ziyade kontrol edebileceklerini düşündükleri bir adayı tahta çıkarmış olması muhtemeldir.

Diğer taraftan Yûnînî'nin (öl. 726/1326) Baybars el-Mansûrî'yi tekit ederek Kutuz'un öldürülmesinden sonra Baybars'ın prensip gereği sultan ilan edilmesinden ziyade seçkin emîrlerin kimi tahta çıkaracakları hususunda fikir alışverişinde bulunduğunu ortaya koymaktadır:

[Kutuz'un öldürülmesinden sonra] dehlize girdiler ve kimi melik tayin edecekleri hususunda iyice düşündüler. (*fe-ecâlû kaddâhür-r'ey beynehum fi-men yumellikûhu 'aleyhim*) Bu meseleyi tartıştıktan sonra Emîr Rükneddin Baybars el-Bundukdârî'nin sultanlığında hemfikir oldular. Emîr Fârisüddin Aktây el-Müsta'rib'in beyatından sonra Emîr Seyfeddin Balabân er-Reşîdî ve daha sonrasında da rütbelerine göre diğer emîrler Baybars'a beyat ettiler.⁴¹

Yûnînî'nin anlatımına dikkat edildiğinde Melik Kutuz'un öldürülmesinden sonra sultanı katletmesi hasebiyle bir kaide olarak Baybars'ın sultan ilan edilmediği görülmektedir. Aynı zamanda seçkin emîrlerin bir araya gelip kimi sultan seçecekleri hususunda istişare ettikleri de bariz bir biçimde ortadadır.

Diğer taraftan Kutuz'un öldürülmesinden sonra sultanın kim olacağı ile ilgili emîrler arasında tartışmaların cereyan ettiğine değinerek en azından bu hususta Yûnînî'yi desteklediği anlaşılan Şâfî b. Ali, (öl. 730/1330) en nihayetinde Türk Yasası (*Esetü't-Türk*) gereği Baybars'ın sultan seçildiğini belirtmektedir. Bu duruma kısaca dikkat çeken Şâfî b. Ali, Farisüddin Aktay el-Müsta'rib'in dehlizde bulunan emîrlerden en güçlüsü olarak görülen Seyfeddin Balabân er-Reşîdî'nin sultanlığında hemfikir olunduğunu anlaması üzerine bu duruma karşı çıkıp, Kutuz'u öldürerek kendi canını tehlikeye atan bir kimsenin, başka birinin sultanlığı için mi böyle bir kalkışmaya girdiğini belirterek Baybars'a Kutuz'u öldürmesi nedeniyle beyat ettiği bilgisini vermiştir.⁴² Nitekim bu hususta Şâfî b. Ali ile aynı doğrultuda olan Şafedî, (öl. 764/1363) "sultan öldüren sultan olur" mevzuuna değinmeksizin seçkin emîrlerin saltanata göz diktiklerinden bahsetmiş ve bunun önünü alabilmek için Baybars'ın sultanlığa getirildiğini belirtmiştir.⁴³

37 Ebû'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-'ayân ve enbâi ebnâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâr Sâdir, 1978), 4/155.

38 İbn Abdüzzâhir, *Ravd*, 68-69; Ebû'l-Fidâ, *Muhtasâr*, 3/207.

39 Peter Thorau, *The Lion of Egypt Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century* (New York: Longman Publishing, 1992), 88.

40 Baybars el-Mansûrî, *Muhtârü'l-ahbâr*, 11; Baybars el-Mansûrî, *Zübde*, 54.

41 Kutubuddin Musa İbn Muhammed el-Yûnînî, *Zeylû Mir'ati'z-Zamân* (Haydarâbâd: Matbaatu Meclis-i Dâire'ti'l-Meârifî'l-Ussmaniyye, 1954), 1/371.

42 Şâfî b. Ali, *Hüsnü'l-menâkib*, 67-68.

43 Salâhaddin Hallî b. Aybek es-Şafedî, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvut-Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru lhyâi't-Turâsî'l-İlmiyye, 2000), 9/186.

Şâfî b. Ali, İbn Abdüzzâhir'i de aşarak bariz bir şekilde Türk Yasası gereği sultan öldürenin sultan olacağı bilgisini vermiştir. Ancak bu mevzuu üzerinde incelemelerde bulunan Haarmann, söz konusu teorinin Memlûklar'da kabul edilmediğinden bahsetmiştir. Nitekim Turanşah'ın öldürülmesinde rol oynayan Bahriyye'nin lideri Farisüddin Aktay'ın, oligarşik gücü elinde tutan seçkin emîrler tarafından sultan seçilmediğini belirtmiştir.⁴⁴ Aynı şekilde Eşref Halil'i katleden Baydara, sultan ilan edildikten birkaç saat sonra Eşrefiyye memlûkları tarafından öldürülmüştür.⁴⁵ Lâçîn'in katillerinden Emîr Tuğcu'nun ise önce sultan yapılmak istendiği fakat bu esnada Emîr Bektaş'ın araya girerek onun ümera için tehdit unsuru olduğunu söylemesi üzerine bundan vazgeçildiği görülmektedir. Yaşanan tartışmada Mansûriyye emîrlerinin Bektaş'ı destekleyerek Tuğcu'nun sultanlık arzusundan dolayı kendileri için tehlikeli olabileceğini kabul ettiği görülmektedir. Akabinde de Zahirîyye memlûklarından birinin Tuğcu'ya saldırarak katlettiğine şahit olunmaktadır.⁴⁶ Dolayısıyla Memlûklar'ın erken dönemindeki tarihsel vaziyet dakik bir biçimde incelendiğinde, "sultan öldüren sultan olur" temellendirmesinin pek çok yönden kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Kısmen uygulandığından bahsedilse bile söz konusu teorinin seçkin emîrlerin mutabakatına nispetle zayıf kaldığı görülmektedir.

Diğer taraftan Baybars'ın sultanlığa getirilmesinde Atabek Fârisüddin Aktay el-Müsta'rib'in beyatının etkili olmasının yanı sıra seçkin emîrler ile Baybars arasında yapılan karşılıklı anlaşmanın da tesirli olduğundan bahsedilebilir. Buna göre Baybars'a diğer emîrlerin beyat etmesi istendiğinde Atabek Aktay araya girerek Baybars'a şöyle tavsiyede bulundu: "Bu emîrlerin çoğu hâlihazırda işsiz olup (*battâlûn*) zor zamanlardan geçtiler. Dolayısıyla gücünüzün yettiği ölçüde onlarla malınızı paylaşmalısınız. Ardından onlar da size beyat ederler."⁴⁷ Atabek Farisüddin Aktay'ın durum tespitinden anlaşıldığı üzere, Kutuz döneminde iktâ gelirlerinden mahrum bırakılan seçkin emîrlerin Sultan Baybars'a itaatinin sağlanması sultan öldürmekten ziyade hâmilik yoluyla mümkün olmuştur.

Baybars'ın sultanlığında hemfikir olunduktan sonra Atabek Fârisüddin Aktay Baybars'a şöyle dedi: "Mısır'a varıp hâkim oluncaya kadar istediğin şey tamamlanmaz". Hep birlikte Mısır'a doğru yola koyulduklarında yolda Naibü's-saltana Emîr İzzeddin el-Hillî onları karşıladı. Olanlar kendisine anlatıldıktan sonra Baybars'a beyat etti ve böylelikle de Baybars'ın sultanlığı kesinleşmiş oldu.⁴⁸ Bu bağlamda Fârisüddin Aktay'ın Baybars'a hitaben Mısır'a ulaşım sultan ilan edilinceye kadar bu işin tamamlanmayacağını söylemesi, esasında "sultan öldüren sultan olur" kaidesinden ziyade Mısır ümerasının söz konusu aday hakkındaki rızasına işaret etmektedir.

Bunun yanı sıra Kutuz'un öldürülmesi ve sonraki gelişmeler ile ilgili İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) verdiği nüans son derece önemlidir. Zira bir taraftan Kutuz'u Baybars'ın öldürdüğünü doğrulayıp sultanlığını kendi hakkı olduğunu kabul ederken diğer taraftan da seçkin emîrlerin bu eylem dolayısıyla endişelendiklerini (*ve-sâre küllü vâhid minhüm yehşa ğâiletan zalike*) ifade etmektedir.⁴⁹ Ancak burada seçkin emîrlerin endişelenmelerinin nedeni tam olarak anlaşılamamaktadır. Zira bazı çalışmalarda ifade edildiği gibi Kutuz'u sadece Baybars'ın öldürdüğü farz edildiğinde diğer emîrlerin bundan endişelenmesi pek de isabetli değildir. Ancak farklı kaynaklarda ifade edildiği şekliyle, bazı emîrlerin ortak kararı neticesinde Kutuz'un öldürüldüğü dikkate alındığında, söz konusu emîrlerin endişesi makul karşılanmaktadır. Fakat bu sefer de şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır: Şayet Memlûklar'da sultan öldürmenin neticesinde sultan olmak bir kaide ise, bu durumda Kutuz'u katleden emîrlerin bundan hiçbir endişe duymaması icap ederdi. Dolayısıyla sultan öldürmenin karşılığında taht ile ödüllendirilmekten ziyade olumsuz neticeler ile karşılaşılacağı daha olası gözükmektedir. Nitekim bu ihtimale Baybars el-Mansûr'nin anlatımıyla yaklaşıldığında, diğer emîrlerin Kutuz'un öldürülmesinden sonra sultanlığı kabul etmemelerinin nedeni anlaşılmaktadır.

İbn Kesîr'in anlatımında görüldüğü üzere Kutuz'un öldürülmesi seçkin emîrler içerisinde endişeye neden olmuş, aynı akıbetin kendi başlarına da gelebileceğini düşünmüşlerdi. Zira Baybars el-Mansûr'nin anlatımı bu meyanda dikkate alındığında, sultanlığın teklif edildiği emîrlerin bunu kabul etmeye yanaşmadıkları görülmektedir. Nitekim bu endişe verici sorunu aşabilmek amacıyla İbn Abdüzzâhir'in bu durumu meşrulaştırmaya yönelik çaba sarf ettiği görülmektedir. Bu bağlamda müellif, Kutuz'un ölümünü doğrudan Allah'ın takdir ettiği bir netice (*ve-kâne mâ kadderehu Allahu min vefâtihi*) olarak değerlendirmektedir.⁵⁰ Bu yönüyle de Kutuz'un öldürülmesini Tanrısal bir belirleme (kader) bağlayarak hem suikastı hem de Baybars'ın sultanlığını meşrulaştırmıştır.

Diğer taraftan İbn Kesîr, Kutuz'un öldürülmesinden sonra Baybars'ın sultan ilan edilme gerekçesini şu şekilde ele almaktadır: "Seçkin emîrler Baybars'a beyat etmek konusunda hemfikir oldu. Ancak Baybars önde gelen büyük emîrlerden değildi. Onu denemek isteyerek sultanlığını ilan ettiler." (*fe-ittafakat kelimetuhum 'alâ en bâya'û Baybars el-Bundukdârî ve lem-yekun hüve min ekâbiri'l-mukaddimîn ve lakin eradû en yecribû fîhi ve lakkabûhu el-Melike'z-Zâhir*)⁵¹ Dolayısıyla Memlûklar'da "sultan öldüren sultan olur" temellendirmesinden ziyade seçkin emîrlerin söz konusu aday hakkındaki mutabakatlarının asıl olan şey olduğu görülmektedir. Ayrıca seçkin emîrlerin çoğunlukla sultanlığa getirdikleri adayın, güçlü ve nüfuzlu kimselerden ziyade zayıf gördükleri kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Zira bu tavir bir yönüyle de seçkin emîrlerin sahip oldukları oligarşik gücü devam ettirmek istemelerinin bir gereği idi. Elbette bu da içgüdüsel bir durum arz etmekte olup statükonun korunmak istenmesiyle ilgilidir.

3. SENCER EL-HALEBÎ İSYANI BAĞLAMINDA SULTANLIK MESELESİ: SULTANIN KATLI MI ÜMERANIN RIZASI MI?

Sultan Baybars'ın Kahire'ye gelip Kal'atü'l-cebel'e çıktuktan sonra sultanlığı kesinleşmişti. Akabinde vakit kaybetmeden yapılan ilk mecliste görev dağılımında bulundu. Emîr Bedreddin Bilik el-Hâzinedar naibü's-saltana, Emîr Fârisüddin Aktay el-Müsta'rib atabekül'-asâkir, Emîr Cemaeddin Akkûş en-Necibî es-Sâlihî üstâdâr, Emîr İzzeddin Aybek el-Efrem es-Sâlihî emîrû candâr, Emîr Siyâmüddin Lâçîn

44 Haarmann, "Regicide", 133.

45 Irwin, *The Early Mamluk Sultanate*, 85; Şehabeddin Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihinde Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi* 25/1 (2011), 14; Sağlam, "Ortaçağda Orijinal Bir Siyasi Yapı", 118.

46 Cezerî, *Havâdisü'z-zamân*, 1/431.

47 İbn Abdüzzâhir, *Ravd*, 69; Şâfî b. Ali, *Hüsnü'l-menâkib*, 69.

48 Yünlü, *Zeyl*, 1/372; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-düer*, 8/62; Mufaddal b. Ebî'l-Fedâil İbnü'l-Assâl, *en-Nehcü's-sedîd ve'd-dürri'l-ferîd fî mâ ba'de târihi İbnü'l-'Amîd*, thk. Muhammed Kemaeddin İzzeddin Ali es-Seyyid (Dimaşk: Daru Saadüddin, 2017), 80; Sürür, *Zâhir Baybars*, 53; Makrîzî, *Sülûk*, 1/520; Amitai-Preiss, "The Mamluk Officer Class", 274.

49 Ebü'l-Fidâ el-Hâfîz İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1988), 13/223; Aktan, "Sultan Kutuz", 198.

50 İbn Abdüzzâhir, *Ravd*, 68.

51 İbn Kesîr, *Bidâye*, 13/223.

ed-Derfil ve Emîr Seyfeddin Balabân er-Rumî devâdâr, Emîr Bahaüddin emîrû ahûr ve Sahib Zeyneddin Yakup İbn Zübeyr ise vezir tayin edildi.⁵²

Bu ilk görev dağılımı analiz edildiğinde Baybars'ın stratejik bir hamle yaparak ekseriyetle hûşdâşlarını (Sâlihiyye-Bahriyye) desteklediği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, Mu'izz Aybek'in Salihiyye-Bahriyye'ye karşı hareket edip mutlak sultan hâline gelmesi ile Muzaffer Kutuz'un Mu'izziyye'yi bertaraf ederek otoriter sultan olma hatasını sürdürmeyecek Sâlihiyye'ye tekrardan eski güç ve itibarını vermiştir. İlk etapta Sâlihiyye rejimini destekleyip Mu'izziyye'yi pasifize ederken ilerleyen süreçte tedrici olarak da Zâhiriyye'yi önemli mevkilere getirerek otoriter sultan hâline dönüşmeye çalışmıştır. Ancak bu durum kısa süre sonra Mu'izziyye'nin tepkisine neden olmuş ve Baybars'a karşı ayaklanmışlardır. Zira onların Kutuz'a karşı isyan edip Baybars'ın yanında yer almalarının nedeni, Melik Kutuz'un mutlak sultan hâline gelmek amacıyla sergilediği tutumdur. Dolayısıyla Baybars sultanlığa Kutuz'u katlederek değil, Sâlihiyye-Bahriyye emîrlerinin rızası ile geldiğini gayet iyi biliyor ve dikey bir egemenlik tesis etmekten ziyade yatay güç paylaşımında bulunuyordu. Aksi takdirde Aybek ve Kutuz örneğinde görüldüğü üzere saltanatını sürdürmeyeceğinin bilincindeydi.

Diğer taraftan Kutuz'un Ayn Câlût Savaşı sonrasında Dimaşk naibi olarak tayin ettiği Emîr Alemüddin Sencer el-Halebî, Dimaşk'ın önde gelenleriyle birlikte toplanıp el-Melikü'l-Mücahid adıyla kendi melikliğini ilan etti. Daha sonra Dimaşk'ın çeşitli camiilerinde hem kendisinin hem de Baybars'ın adına hutbe okutup para bastırıldı.⁵³ Akabinde Bilâdü's-şâm genelinde egemenlik tesis etmek amacıyla harekete geçmiş ve bölgedeki naiplere haber gönderip kendisine itaat etmelerini istemişti. Hıms Sahibi el-Eşref'e, Hama Sahibi el-Mansûr'a ve Halep'teki Aziziyye emîrlere haber gönderip kendi yanında olmalarını istedi. Onlara pek çok hediye ve iktâ vaadinde bulundu.⁵⁴ Bu esnada Halep'te iktidarlı Emîr Hüsameddin Lâçîn el-Azizî ele geçirmişti. Kendisi el-Melikü'l-Muzaffer Kutuz'a son derece yakındı. Sencer el-Halebî Dimaşk'ta sultanlığını ilan edince onun da kendi safında olmasını istemişti. Ancak Emîr Hüsameddin Lâçîn el-Azizî bunu reddederek "Mısır'a sahip olanların naibi" olduğunu söyledi.⁵⁵ Buradan hareketle Bilâdü's-şâm'ın değişik vilayetlerinde bulunan melik ve emîrlerin Sencer el-Halebî'nin sultanlığını reddettilerinde hiçbir şekilde "sultan öldüren sultan olur" düsturunu gerekçe olarak öne sürmedikleri görülmektedir. Bunun yerine onlar için asıl olan şey egemenliklerinin ve iktâ gelirlerinin devamlılığıydı. Mevcut statükolarının kabul edilmesi, tâbiyetlerini de temin etmekteydi. Bir başka ifadeyle, sultanın saltanattaki varlığı ile uyguladığı hâmilik politikası arasında doğru orantının olduğu söylenebilir.

Bilâdü's-şâm'ın değişik vilayetlerinde bulunan naiplerin Sencer el-Halebî'den ziyade Baybars'a tâbi olmalarının nedeni yalnızca egemenliklerinin ve iktâ gelirlerinin kabul edilmesiyle izah edilemez. Zira Sencer el-Halebî de tıpkı Baybars gibi onların egemenliklerini tanımaktaydı. Dolayısıyla Bilâdü's-şâm naipleri için Mısır'a bağlı olmak, bir yönüyle de sınır hattında ciddi tehdit unsuru olan Moğollara karşı bir korunma elde etmek anlamına gelmekteydi. Diğer taraftan söz konusu naipler açısından Mısır, hem en-Nâsir Yûsuf'u hem de Moğolları hezimete uğratan bir siyasal-askerî güç olarak kendisini ispatlamıştı. Dolayısıyla daha önce en-Nâsir Yûsuf'a destek olup da kaybettikleri Kura Savaşı hâlâ zihinlerinde yer ediyor olmalıydı. Bunun yanı sıra bölgede bağımsız hareket edip siyasal olarak var olmanın mümkün olmayacağını da tecrübe etmişlerdi. Söz gelimi Halep'te Moğollara karşı direnmeyi seçen Halep Meliki el-Muzaffer'in, memlûklar tarafından tahttan nasil indirildiğini yakinen müşahade etmişlerdi. Ayrıca Sencer el-Halebî'nin bağlı bulunduğu Sâlihiyye hizbi, Baybars'ın sultanlığı ile birlikte Mısır'da tekrardan eski güç ve imkânına eriştiğinden Dimaşk'ın Mısır'a karşı varlığını sürdürmesi bir hayli zordu. Bütün bu konjonktürel vaziyeti etraflıca analiz eden Bilâdü's-şâm naiplerinin Mısır'a karşı hareket edip Sencer el-Halebî'nin bağımsızlık teşebbüsünü desteklemesi pek de makul olmasa gerekir.

Bununla birlikte Memlûklar'da şayet "sultan öldüren sultan olur" şeklinde kabul görmüş bir anlayış olsaydı, Sencer el-Halebî'nin bu durumdan haberinin olmaması düşünülemezdi. Tabii olarak sultanı öldürerek tahta çıkmış birinin karşısında tutunamayacağını bilincinde olması gerekirdi. Bir an için bu durumdan habersiz olduğu düşünülduğünde, bu sefer de farklı bir problemle karşılaşmaktadır. Hatırlanacağı üzere Aybek'in öldürülmesi neticesinde Şecerüddür, Sencer el-Halebî'ye durumu üstlenmesini söyleyip ona sultanlık teklifinde bulunmuştu.⁵⁶ Ancak Sencer el-Halebî, muhtemelen Mu'izziyye'nin tepkisinden çekinip bu teklifi kabul edememişti. Dolayısıyla böyle bir kaide olsaydı, el-Halebî'nin bu fırsatı kaçırmayıp derhal harekete geçmesi beklenirdi.

Sencer el-Halebî'nin isyanı el-Melikü'z-Zâhir Baybars'a intikal ettiğinde vakit kaybetmeden Emîr Cemaleddin el-Muhammedî'yi gönderip onu uyardı. el-Halebî yapılan ilk toplantıda "naiplerin razı olacağı birine tâbi olmayı" kabul edeceğini söyledi. Ancak daha sonra bu teklifinden vazgeçti. Akabinde Baybars bu meseleyi kesin olarak çözüme kavuşturmak için Emîr Alaaddin Aytekin el-Bundukdâr kumandasında bir ordu sevk etti. Yapılan savaşta el-Halebî'nin ordusu hezimete uğratıldı. Herkesin kendisine karşı olduğunu anladığında Dimaşk'tan kaçarak Ba'İbek Kalesi'ne sığındı. Emîr Alaaddin Aytekin de kolaylıkla Dimaşk'a girip şehri Baybars adına teslim aldı ve herkesin Sultan Baybars'a itaat etmesini sağladı.⁵⁷ Akabinde Emîr Taybars el-Vezirî Ba'İbek'e gönderilmiş ve o da Sencer el-Halebî'yi tutuklayarak Mısır'a getirmişti.⁵⁸

Sencer el-Halebî ile Baybars'ın temsilcisi Emîr Cemaleddin el-Muhammedî arasında gerçekleştirilen ilk toplantıda el-Halebî'nin teklifine dikkat edilmelidir. Zira burada Sencer el-Halebî'nin Baybars'a naiplerin razı olacağı birinin tahta çıkmasını teklif ettiği görülmektedir. Bu durum esasında Kutuz'un tahta çıkarken sunduğu teklifi anımsatmaktadır. Hatırlanacağı üzere el-Melikü'l-Mansûr Nureddin Ali'yi tahttan indirdiğinde, Moğol işgali dolayısıyla tahta çıkmak zorunda kaldığını belirterek işgallere son verildikten sonra seçkin emîrlerin kimi

52 Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 30/4-5; Sârimüddin İbrahim b. Muhammed b. Aydemir el-Alâî İbn Dokmak, *Nuzhetü'l-en'am fî Tarihi'l-İslam*, thk. Semir Tabbâre (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999), 268.

53 Ebû Şâme, *Zeyl*, 210; Yûnîni, *Zeyl*, 1/374; İbnü'l-Assâl, *Nehcü's-sedîd*, 82.

54 Safedî, *Vâfi*, 15/288; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-düer*, 8/64; Sürûr, *Zâhir Baybars*, 57.

55 İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-düer*, 8/65; Aynî, *İkdü'l-cumân*, 1/265-266; Makrîzî, *Sülûk*, 1/522.

56 İbn Tağriberdî, *Menhelü's-sâfi*, 1/27; Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, *fî tarihi'l-Eyyûbiyyin ve'l-Memâlik* (Beyrut: Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 2014), 124.

57 İbn Abdüzzâhir, *Ravd*, 95; İbnü'l-Assâl, *Nehcü's-sedîd*, 90; İbn Haldûn, *Tarihü İbn Haldûn*, 5/439; Aynî, *İkdü'l-cumân*, 1/291.

58 İbn Abdüzzâhir, *Ravd*, 96; Şafedî, *Vâfi*, 15/288; Ziyade, "The Mamluk Sultans to 1293", 746.

isterlerse tahta çıkarabileceklerini, bu husustaki karar merciin kendileri olduğunu belirtmişti.⁵⁹ Dolayısıyla Memlûklar'da "sultan öldüren sultan olur" anlayışı yaygın bir biçimde benimsenen kati bir uygulama olsaydı hem Kutuz'un hem de Sencer el-Halebî'nin karar mercii olarak seçkin emîrlerin tercihine işaret etmesi son derece yersiz olurdu.

Sencer el-Halebî'nin çıkardığı isyan bastırıldıktan sonra 659/1261 yılında Sultan Baybars Mu'izziyye'ye karşı harekete geçti. Zira onların Baybars'ı öldürme hazırlığı içerisinde oldukları haberi alınmıştı. Emîr Alemüddin el-Gatemî, Bahadır el-Mu'izzî ve Şücâ' Bektût bu işi gerçekleştirmek istiyorlardı. Ancak Sultan Baybars daha önce davranmış ve onları tutuklatmıştı. Yine aynı yıl Mu'izziyye yanlısı olarak bilinen Emîr Bahaüddin Buğdî Dimaşk'ta tutuklanarak Kahire'ye gönderilmiş ve orada hapsedilmişti.⁶⁰ Mu'izziyye'nin önde gelen emîrlerinin Baybars'ın saltanatının başlarında tutuklanması son derece önemli bir hadisedir. Üstelik söz konusu emîrlerin, hûşdâşları Kutuz'un öldürülmesinde payı olduğu ya da en azından sessiz kaldığı dikkate alındığında, muhtemelen Kahire'de yapılan görev dağılımına tepkisel davrandıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle de Baybars'ı öldürerek Mu'izz Aybek döneminde olduğu gibi iktidarı kendi hiziplerinde tutmak istemiş olabilirler. Ayrıca kaynaklardan öğrenildiği kadarıyla Emîr Buğdî, Baybars'a karşı bir hareketin içerisinde yer almamasına rağmen tutuklanmıştı. Onun tutuklanma nedeni ise muhtemelen Mu'izziyye'den olması dolayısıyla idi. Aynı zamanda hatırlanacağı üzere el-Melikü'l-Mansûr Nureddin Ali döneminde Kutuz ve sultanın arasının açılması neticesinde Bahaüddin Buğdî'nin arabuluculuk yapmaya çalıştığı bilinmektedir. Hatta sultanın memlûkları (*memâlikü's-sultâniyye*) ile Kutuz'un arasının açılması üzerine ikincisini desteklemiş ve her iki taraf arasında yaşanan arbedede yaralanmıştı.⁶¹ Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Baybars nezdinde Emîr Buğdî'nin potansiyel rakip görülmesi ve tutuklanması tabiidir. Dolayısıyla Memlûklar'da sultan öldürerek iktidara gelmekten ziyade hizipler arası iç çekişmelerin, rekabetlerin, güç devşirmelerin ve de en önemlisi önde gelen emîrler arasında yatay güç paylaşımında bulunmanın daha ağır bastığı görülmektedir.

SONUÇ

Memlûk sultanlık anlayışı ile ilgili ortaya konulan "sultan öldüren sultan olur" anlayışının Kutuz'un öldürülmesi bahsiyle gündeme getirilip kaide hâline dönüştürülmesi, Memlûk sultanlık anlayışındaki kompleks vaziyetin ihmal edilmesine neden olmaktadır. Memlûklar'da güçlü emîr olup sultan katlederek ya da hal' ederek tahta çıkmaktan ziyade seçkin emîrlerin belirlemesi ve onların muradının esas alınması neticesinde sultanın seçildiği görülmektedir. Seçkin emîrlerin de umumiyetle güçlü ve nüfuzlu olanları sultan yapmaktan ziyade zayıf ve orta dereceli emîrleri iş başına getirdikleri vâkidir. Fakat süreç içerisinde kukla sultanın iktidarı kendi ellerine alıp otoritesini tesis ederek otokrat bir melik hâline geldiğiyle de karşılaşılmaktadır.

Ayn Câlût Savaşı'ndan sonra Mısır'a dönüş yolunda Melik Kutuz katledilmiş ve sultanı öldürmesi gerekçesiyle Baybars el-Bundukdârî tahta çıkarılmıştı. Fakat bu mevzu analiz edildiğinde, sultanın katillerinin onun idaresinden memnun olmayan Sâlihiyye-Mu'izziyye memlûkları olduğu görülmektedir. Sultanın katledilmesi neticesinde ümera arasında yapılan istişarede sultanlığın diğer emîrlere de teklif edildiği anlaşılmaktadır. Hiçbirinin buna cüret edememesi üzerine çare olarak sultanı katletmesi gerekçesiyle Baybars'ın sultan ilan edildiği görülmektedir. Zira İbn Abdüzzâhir'in ifadeleri dikkate alındığında, Kutuz'un erkek evladı olsaydı tahta onun çıkarılacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla Baybars'ın burada tercih edilmesi sultanı katlettiği için değil, daha ziyade Kutuz'un erkek evladı olmaması ve diğer emîrlerin sultanlığı üstlenmeye cesaret edememesi nedeniyle. Bunun yanı sıra seçkin emîrler arasında bulunan Fârisüddin Aktay el-Müsta'rib'in Baybars'a beyat etmesi belirleyici olmuş ve sırasıyla diğer emîrlerin beyatını sağlamıştır.

Fârisüddin Aktay el-Müsta'rib tarafından Baybars'ın tahta çıkarılması hususunda dikkate alınması gereken bir başka mevzu ise Balabân er-Reşidî meselesidir. Şâfiî b. Ali'nin anlatımından hatırlanacağı üzere kudretli emîrler arasında olması nedeniyle bazı emîrlerin kendisine beyat etmek istemesi neticesinde el-Müsta'rib araya girerek Baybars'ın sultan öldürmesi nedeniyle sultan olmakta daha fazla hak sahibi olduğunu belirtip onu sultanlığa taşımıştı. el-Müsta'rib açısından er-Reşidî'nin tahta çıkması pek de kabul edilebilir bir şey olmadığından kendisine engel olmak açısından böyle bir teoriyi ortaya atmış olabilir. Zira bilindiği üzere Memlûklar'da iki kudretli emîrin çekişmemesi nedeniyle çoğunlukla kendilerine nispetle daha zayıf gördükleri birini -sultanın çocuk yaştaki evladını ya da kendilerine nispetle zayıf görülen emîri- tahta çıkardıkları vâki olmuştur. Bu bakımdan el-Müsta'rib açısından er-Reşidî'ye nispetle ehven-i şer olarak görülen Baybars'ın tercih edilmiş olması makuldür. Dolayısıyla Baybars'ın tahta çıkarılmasının sultan öldürmekten ziyade en temelde Kutuz'un erkek evladı olmamasına, sultanlığın teklif edildiği emîrlerin bunu üstlenememesine ve Balabân er-Reşidî'ye engel olunmak istenmesine dayandığı görülmektedir.

Memlûklar'da sultan öldürerek iş başına gelmekten ziyade emîrlerin çıkarlarını korumanın mühim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Baybars, seçkin emîrlerin çıkarlarını koruyacağına dair söz verdikten sonra kendisine beyat edilmişti. Bir başka ifadeyle, Baybars'ı mutlak anlamda sultan kabul etmekten ziyade karşılıklı hılf ile onun sultanlığına razı olmuşlardı. Buna göre sultanın tahttaki varlığı meşruti bir hâl alıyor; emîrlerin çıkarlarına uygun hareket ettiği süreç onların itaati tahakkuk ediyordu. Zira Memlûklar'da yazılı olmayan ancak cari olan bu hılf aykırı davranmak "havâtırı ifsat etmek" anlamına geleceğinden sadece böyle bir ahvalde mevcut sultana isyan edilmesi meşru idi. Nitekim Kutuz'un öldürülmesi mevzuuna bu perspektifle bakıldığında Mu'izziyye'nin neden bu kalkışmaya destek vererek hûşdâşlarının öldürülmesinde diğer hizipler ile ittifak kurduğu da anlaşılmış olacaktır. Dolayısıyla Memlûklar'da sultan katlederek tahta çıkmaktan ziyade seçkin emîrlerin sahip olduğu oligarşik güç yapılanmasının belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Onların bu gücü muhafaza edebilmek uğruna aralarında hemfikir olarak bu gücü koruyabilecek ya da en azından bu güce zeval getirmeyecek zayıf ve orta dereceli emîrleri içgüdüsel bir davranış olarak sultan yaptıkları görülmektedir.

59 Little, "Kutuz", 5/571; Ali Aktan, "Sultan Kutuz ve Ayn Câlût Zaferi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1991), 190; Kasım Abdur Kasım, *Asru Selâtni'l-Memâlik: et-Tarihü's-siyasi ve'l-ictimâi* (el-Harem: Aynü'l-İd-Dirâsâti ve'l-Buhûsi'l-İnsaniyye ve'l-İctimâiyye, 1998), 22.

60 Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 30/6; İbnü'l-Assâl, *Nehcü's-sedîd*, 92; İbn Dokmak, *Nuzhetü'l-en'am*, 274; İbn Tağrıberdî, *Nücümü'z-zahire*, 7/109.

61 İbn Tağrıberdî, *Nücümü'z-zahire*, 7/43-44.

Baybars, sultanlığının henüz başlarında ciddi sorunlarla karşılaşmıştı. Sencer el-Halebî, el-Melikü'l-Mücâhid ismiyle sultanlığını ilan ederek Bilâdü'ş-şâm'ın değişik vilayetlerinde bulunan naipere haber gönderip kendisine itaat etmelerini istemişti. Bu durum karşısında bölge çapındaki naipelerin el-Halebî'yi ret gerekçesi olarak "sultan öldüren sultan olur" argümanını öne sürmedikleri görülmektedir. Bunun yerine Mısır'a sahip olanların naibi olarak kalacaklarını ifade etmişlerdi. Bu durumun nedenleri arasında Baybars'ın onların egemenliklerini tanıması gelmekteydi. Statükolarının korunması onları farklı arayışlara girmekten engellemekteydi. Aynı zamanda Mısır memlûklarının yaklaşık on yıllık süre zarfında Frenklere, en-Nâsır Yûsuf'a ve Moğollara karşı direnmeleri siyasal-askerî açıdan yeterliliklerini ispatlamıştı. Bunun yanı sıra Baybars'ın sultanlığı ile birlikte Sâlihiyye rejiminin Mısır'da önemli mevkilere gelmesi de son derece önemli bir etkendi. Zira bu durumda Sâlihiyye hizbinin Sencer el-Halebî'den ziyade Baybars'ın yanında olacağı düşünülmektedir. Böyle bir ahvâlde Bilâdü'ş-şâm naiplerinin Baybars'ın yanında yer alması bir tercihten ziyade zorunluluk arz etmektedir.

Diğer taraftan Sencer el-Halebî, Suriye genelinde Baybars'a karşı yeterince destekçi bulamadığını anladığında Baybars'ın temsilcisi Cemâleddin el-Muhammedî ile yapılan ilk görüşmede emîrlerin razı olacağı birinin sultan olmasını teklif etmişti. Esasında el-Halebî'nin bu teklifi, Eyyûbîler'in son dönemleri ve Memlûk geneli boyunca süregelen tarihsel vakaya işaret etmektedir ki o da ümeranın sultanı belirleme yetkisidir. Bir başka ifadeyle, sultan öldürerek sultan olmak bir kaide olsaydı, Sencer el-Halebî'nin karar mercii olarak ümeraya işaret etmesi yersiz olurdu. Dolayısıyla Memlûklar'da sultan katlederek iktidara gelen emîrler olsa da onların kesin olarak sultanlıklarının tanınması seçkin emîrlerin mutabakatına bağlıydı. Bu bakımdan Memlûklar'da "sultan öldüren sultan olur" anlayışından ziyade "ümeranın rızasını alanın sultan olacağı" tarihsel vakaya daha uygun bir önermedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Abbâdî, Ahmed Muhtâr. *fi tarihî'l-Eyyûbiyyin ve'l-Memâlik*. Beyrut: Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 2014.
- Aktan, Ali. "Sultan Kutuz ve Ayn Câlûd Zaferi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1991), 190–205.
- Amitai-Preiss, Reuven. "The Mamluk Officer Class During The Reign of Sultan Baybars". *War and Society in the Eastern Mediterranean 7th–15th Centuries*. ed. Yaacov Lev, 267–300. Leiden: Brill, 1997.
- 'Âşûr, Said Abdülfettah. *Mısır fi 'asri Devleti'l-Memâlik-i-Bahriyye*. Kahire: Mektebetü'l-Mısıriyye, 1959.
- Avcı, Câsim. "İbn Şeddâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/375–376. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Ayaz, Fatih Yahya. "Hoşdaş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/562. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Ayaz, Fatih Yahya. *Memlûkler (1250–1517)*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- 'Aynî, Bedreddin Mahmûd. Aynî, 'İkdü'l-cumân fi tarihî ehli'z-zamân. thk. Muhammed Muhammed Emin. Kahire: Matbaatü Darü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 1989.
- Baybars el-Mansûrî, Rükneddin ed-Devâdâr. *Muhtârü'l-ahbâr: (=Tarihü'd-Devleti-Eyyûbiyye ve Devleti'l-Memâlik-i-Bahriyye hatta sene 702)*. thk. Abdülhamid Sâlih Hamdân. Kahire: Dârü'l-Mısıriyye el-Lübânîyye, 1993.
- Baybars el-Mansûrî, Rükneddin ed-Devâdâr. *Zübdetü'l-fikre fi tarihî'l-hicre*. thk. Donald S. Richards. Beyrut: yy. 1998.
- Cezerî, Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim. *Havâdisü'z-zamân ve enbâ'ühû ve vefeyâtü'l-ekâbir ve'l-a'yân min ebnâ'ihî*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmûrî. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1998.
- Clifford, Winslow W. *State Formation And The Structure of Politics in Mamluk Syro-Egypt, 648–741 A.H 1250–1340 C.E*. Chicago: Chicago University, Doktora Tezi, 1995.
- D. P. Little. "Kutuz". *The Encyclopedia of Islam*. ed. C.E. Bosworth vd. 5/571–72. Leiden: Brill, 1986.
- Ebû Şâme, Şihabeddin Ebî Muhammed Abdurrahman b. İsmail ed-Dimeşkî. *ez-Zeyl 'ale'r-ravzateyn terâcimü ricâli'l-kaneyni's-şâdis ve's-sâbi'*. thk. Muhammed Zâhid b. el-Hasan el-Keveserî. Beyrut: Darü'l-Cil, 1974.
- Ebû'l-Fidâ, İsmail İbn Ali. *el-Muhtasâr fi ahbâr'i'l-beşer*. Kahire: Matbaatü'l-Hüseyniyye el-Mısıriyye, 1907.
- Fuess, Albrecht. "Mamluk Politics". *Ubi Sumus? Quo Vademus*. ed. Stephan Conermann, 95–115. Bonn: Bonn University Press, 2013.
- Haarmann, Ulrich. "Regicide and the Law of the Turks". *Intellectual Studies on Islam: Essays in Honor of Martin B. Dickson*. ed. Michel M. Mazzaoui, Salt Lake City: University of Utah, 1990.
- Holt, P.M. "The Position and Power of the Mamlûk Sultan". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies University of London* 38/2 (1975), 237–249.
- Huvaytır, Abdülaziz. *Baibars The First: His Endeavours and Achievements*. London: The Green Mountain Press, 1978.
- Irwin, Robert. "The Rise of the Mamluks". *The New Cambridge Medieval History*. ed. David Abulafia, 5/607–21. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Irwin, Robert. *The Middle East in the Middle Ages: The Early Mamluk Sultanate 1250–1382*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1986.
- İbn Abdüzzâhir, Muhyiddin. *er-Ravqû'z-zâhir fi sireti'l-Meliki'z-Zâhir*. thk. Abdülaziz Huvaytır. Riyad: Yy. 1976.
- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed. *Tarihü İbn Haldûn: Divânü'l-mübtada ve'l-haber fi Tarihi'l-'Arab ve'l-Berber ve min 'asarehüm men zeviyêş-şe'n ve'l-ekber*. thk. Süheyl Zekkar. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2001.
- İbn Hallikan, Ebû'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *Vefeyâtü'l-'ayân ve enbâ'i ebnâ'iz-zamân*. thk. İhsan Abbâs. Beyrut: Dâr Sâdir, 1978.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ el-Hâfiz. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Mektebetü'l-Ma'arif, 1988.

- İbn Şeddâd, İzzeddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ali. *el-A' lâku'l-haîre fî zikri ümerâ' i'ş- Şâm ve'l-Cezîre*. thk. Yahyâ Zekeriyâ Abbâre. Dimaşk: Menşûrâtü Vezâretü's-Sekafe, 1991.
- İbn Tağrıberdî, Cemaleddin Ebû'l-Mehâsin Yûsuf. *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfî ba' de'l-vâfi*. thk. Muhammed Muhammed Emin. Kahire: el-Hey'etü'l-Mi sriyyetü'l-Amme li'l-Kitâb, 1984.
- İbn Tağrıberdî, Cemaleddin Ebû'l-Mehâsin Yûsuf. *en-Nücûmü'z-zahire fî mülûki Mısr ve'l-Kahire*. thk. İbrahim Ali Tarhan. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Mısıriyye, 1963.
- İbnü'd-Devâdârî, Ebû Bekir b. Abdullah b. Aybek. *Kenzü'd-dürer ve câmi'ül-gurer*. thk. Edward Budin. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Mısıriyye, 1965.
- İbnü'l-Assâl, Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil. *en-Nehcüs-sedîd ve'd-dürü'l-ferîd fîmâ ba' de târihi İbni'l-Amîd*. thk. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali es-Seyyid. Dimaşk: Daru Saadüddin, 2017.
- İbnü'l-Fuvatî, Kemâleddin Ebi'l-Fadl Abdürrezzak eş-Şeybânî el-Bağdadî. *el-Havâdisü'l-cami'a ve't-tecâribü'n-nâfia fî'l-mîeti's-sâbi'a*. thk. Mehdi en-Necm. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbnü'l-Verdî, Zeyneddin Ömer b. Muzaffer eş-Şahîn. *Târihu İbni'l-Verdî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Kanat, Cüneyt. "Bahrî Memlûklar Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 3 (2000), 23-56.
- Kanat, Cüneyt. "Bahrî Memlûklar Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan: Baybars el-Çaşnigir 1309-1310". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 13/1 (1998), 97-119.
- Kasım, Abduh Kasım. *'Asru selâtini'l-Memâlik et-tarihü's-siyâsi ve'l-ictimâ' i*. el-Harem: Aynü li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûsi'l-İnsaniyye ve'l-İctimâiyye, 1998.
- Kasım, Abduh Kasım. *es-Sultânü'l-Muzaffer Seyfeddin Kutuz: Batalu ma' reketi 'Ayn Câlût*. Dimaşk: Darü'l-Kalem, 1998.
- Levanoni, Amalia. "The Consolidation of Aybak's Rule: An Example of Factionalism in the Mamluk State". *Der Islam* 71/2 (1994), 241-254.
- Makrîzî, Takiyüddin Ahmed b. Ali. *es-Sülûk li-ma' rifeti düveli'l-mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Ata. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Mekîn, Circis b. el-Amîd. *Ahîbârü'l-Eyyûbiyyîn*. thk. Claude Cahen. İskenderiye: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1998.
- Nüveyrî, Şihâbeddin Ahmed b. Abdülvehhâb. *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*. thk. Necip Mustafa Fevâz-Hikmet Keşîl Fevâz. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Özbek, Süleyman. "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar "Sultan Öldüren Sultan Olur"". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 32/53 (2013), 155-72.
- Petry, Carl F. *The Mamluk Sultanate: A History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
- Safedî, Salâhaddin Halîl b. Aybek. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâvut ve Türkî Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-İlmiyye, 2000.
- Sağlam, Ahmet. "Ortaçağda Orijinal Bir Siyasi Yapı: Güçlü ve Nüfuzlu Her Emir Sultan Olur". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/4 (Aralık 2015), 107-126.
- Sağlam, Ahmet. *en-Nâsir Muhammed Devri Memlûk Türk Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.
- Stewart, Angus. "Between Baybars and Qalâwûn: Under-Age Rulers and Succession in the Early Mamlûk Sultanate". *Al-Masâq* 19/1 (2007), 47-54.
- Sürûr, Muhammed Cemâleddin. *ez-Zâhir Baybars ve Hadâratı Mısr fî 'asrihi*. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Mısıriyye, 1938.
- Şâfiî b. Ali, İbn Abbâs. *Hüsni'l-menâkibi's-sirriyyeti'l-münteze 'a mine's-sireti'z-Zâhiriyye*. thk. Abdülaziz Abdullah Huvaytır. Riyad: yy. 1989.
- Şelbî, Mahmûd. *Hayatü el-Melikü'l-Muzaffer Kutuz: Kâhirü't-Tatar ve Batalu ma' reke 'Ayni Câlût*. Beyrut: Darü'l-Cil, 1992.
- Şeşen, Ramazan. *Salahaddin'den Baybars'a Eyyûbîler-Memlûklar (1193-1260)*. İstanbul: IRCICA, 2007.
- Tekindağ, Şehabeddîn. "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış". *Tarih Dergisi* 25/1 (2011), 1-23.
- Thorau, Peter. *The Lion of Egypt Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century*. New York: Longman Publishing, 1992.
- Yûnîni, Kutbuddin Musa İbn Muhammed. *Zeylû mir' atî'z-zamân*. Haydarâbâd: Maţbaatu Meclis-i Dâireti'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1954.
- Zehabî, el-İslam el-Hafîz. *el-'İber fî haberî men gâber*. thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Said b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Ziyade, Mustafa M. "The Mamluk Sultans to 1293". *A History of the Crusades*. ed. Robert Lee Wolff vd. 735-59. London: The University of Wisconsin Press, 1969.

EXTENDED SUMMARY

The assassination of al-Malik al-Muzaffar al-Sayf al-Din Quṭuz has been treated in the literature with different approaches, and the researches of the Mamluk scholars on this issue led them to draw general conclusions and consider the concept of “whoever kills a sultan becomes a sultan” as a law or principle. On the other hand, Abd al-Aziz Huvaytır, who never mentioned the talk of “whoever kills a sultan becomes a sultan” about the state of affairs after the assassination of Quṭuz, said that Fāris al-Din Aqṭay al-Musta‘rib told Baybars during the sultanate election that took place after the assassination of Quṭuz that the hearts of the elite amirs should be taken; he recommended that the *iqta* revenues be given to them, and he mentions that they were given to him only after he promised to provide them. As a matter of fact, P. M. Holt argues that the power to elect a sultan in the Mamluks is the victorious faction rather than being based on a dynasty or inheriting from father to son; he stated that it was realized by the common decision of the people who formed the elite amir staff. Therefore, in terms of the conception of sultanate, the importance of protecting the interests of the elite amirs and taking their wishes as a basis becomes apparent.

Ulrich Haarmann, on the other hand, problematized the idea of “whoever kills a sultan becomes a sultan,” noting that this motto did not work well and that it would not be easy to talk about such a law among the Turks, since the elite amirs did not accept strong people as leaders. On the other hand, Amalia Levanoni, relying on the consent and determination of the elite amirs, states that after the assassination of the Turanshah, leading amirs such as Fāris al-Din Aqṭay al-Jamdar, Baybars al-Bundukdārī, Sayf al-Din Balabān al-Rashidī, Shams al-Din Sungur al-Rūmī desired to preserve the sultanate. But he said that none of them dared to do so because they could not agree. Similarly, al-Malik al-Mansūr Qalawun’s dethronement of al-Malik al-Said Berke due to his corrupt behavior to elite amirs, when we look at Baydara’s assassination of al-Malik al-Ashraf Khalil, he was declared sultan and then murdered on the grounds that he acted against the decision of other amirs, and that Mansūr Lājīn after al-Adil Zayn al-Din Katboga was enthroned and killed because he acted contrary to his alliance with the amirs. So it is understood that the personal interests of the elite amirs were seriously determinative in electing the sultan.

In this article, the assassination of al-Malik al-Muzaffar Quṭuz and the appointment of Baybars al-Bundukdārī as sultan, as well as the shortcomings of the theme “whoever kills a sultan becomes a sultan,” which is presented as a basic rule of the conception of the Mamluk sultanate, are presented from a different angle, problematizing firstly whether the perpetrator was Baybars or the amirs who were dissatisfied with Quṭuz. Second, by discussing the motives behind the principle of “whoever kills a sultan becomes a sultan,” which was put on the agenda with the assassination of Quṭuz, attention was drawn to the continuity of the *iqta* revenues of the elite amirs and the decisiveness of their oligarchic power rather than to such a rule. Finally, the problems Baybars faced in the early years of his rule were examined in the context of the principle that “whoever kills a sultan becomes a sultan” and it is emphasized that this understanding is weak compared to the decisiveness of the elite amirs and the results of the struggle between the factions.